

Šahdanović Melisa, dipl.pedagog-psiholog
Mulahalilović Hava, prof. razredne nastave
Mehanović Adila, prof. razredne nastave
Hasić Taliba, prof. razredne nastave

JUOŠ" Musa Ćazim Ćatić" Zelinja Donja

Iskustva i mogućnosti u radu sa učenicima sa cerebralnom paralizom

Uvod

Cilj ovog rada je prikazati mogućnosti prilagođenog rada sa učenicima sa dijagnozom cerebralne paralize (hemipareza) u redovnoj nastavi, te načine rada u individualnim tretmanima cijeneći specifičnosti učenika kao individue.

Svjesni činjenice da je učenicima sa cerebralnom paralizom neophodan prilagođen pristup i podrška tokom izvršenja zadataka redovne nastave odlučili smo se da kroz ovaj rad predstavimo naša dosadašnja iskustva u radu i zajedničkom savladavanju zadataka sa učenicima.

Iz dostupne stručne literature i dosadašnjeg, višegodišnjeg iskustva u radu znamo da je obrazovanje djece sa teškoćama u razvoju, pa tako i cerebralnom paralizom, moguće kroz proces inkluzije i prilagođavanja svih aktera odgojno-obrazovne ustanove. Pored prilagođavanja arhitektonskih barijera potrebna je i senzitivnost, trud i kontinuirano stručno usavršavanje kako bi profesionalno izvršili svoj zadatak.

Školski Inkluzivni tim je izradio prilagođen program rada za učenika u odnosu na njegove individualne specifičnosti i porodično okruženje. Cilj nam je jasan-postići realistično najbolje rezultate u radu i razvoju učeničkih očuvanih sposobnosti i vještina.

Ključni pojmovi: cerebralna paraliza, prikaz slučaja našeg učenika, individualno prilagođen plan rada, individualni plan rada

Cerebralna paraliza:

Cerebralna paraliza predstavlja niz stanja i poremećaja koja su okarakterizirana smetnjama u kontroli voljnih pokreta i držanja. Cerebralna paraliza nastaje nakon oštećenja mozga kod novorođenčeta. Oštećenja mozga mogu nastati prije, za vrijeme ili nakon poroda. Kliničke slike cerebralne paralize vrlo su različite, kao i način funkcioniranja osoba s cerebralnom paralizom. Ona iziskuje pravovremeni i dugotrajan rehabilitacijski i odgojno-obrazovni postupak koji mora biti utemeljen na načelu individualizacije, poštujući snage, sposobnosti i potrebe svake osobe. Ono što je važno da znamo svi, posebno prosvjetni radnici kojima je namijenjen ovaj stručni rad, jeste da postoje različiti stepeni oštećenja mozga kod cerebralne paralize-od minimalnog, koje jedva da i prepoznamo do tako ozbiljnih oštećenja gdje dijete u jako maloj mjeri može upravljati svojim tijelom. Ne postoje dva ista djeteta sa cerebralnom paralizom te je i u liječenju i u odgoju i obrazovanju potreban individualiziran pristup. U literaturi nalazimo podjelu cerebralne paralize u odnosu na dio tijela koji je zahvaćen oštećenjem i gdje se teškoća manifestuje: jedan ud, samo noge, polovica tijela, tri uda-obično jedna ruka i noge i sva četiri uda.

Prikaz slučaja našeg učenika

U ovom radu predstavljamo iskustvo rada sa učenikom koji pohađa 5. razred osnovne škole i očuvanih je kognitivnih funkcija. Njegova dijagnoza je cerebralna paraliza (hemipareza dex spastica), te se prema navedenom nalazu u skladu sa članom 21. Pravilnika razvrstava u grupu djece sa motoričkim poremećajima. Funkcionalno je pokretan. Artikulacija glasova uredna. Zadane aktivnosti radi sa velikim interesovanjem. Usvojene su računске operacije sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja. Redovno pohađa nastavu i nema problema u prihvatanju od strane vršnjaka. Učenik ne koristi desnu ruku, na nagovor je koristi ali stidljivo. Aktivne pokrete desne ruke otežano izvodi. Nije u mogućnosti da ispravi šaku i da prstiće stavi u položaj da bi ih mogao preslikati na papir. Desna noga je 2 cm kraća od lijeve. Hoda samostalno. Učenik prati redovnu nastavu. Prilagođavanje nastave je neophodno iz nastavnog predmeta tjelesni i zdravstveni odgoj. Ostale nastavne predmete učenik prati bez većih teškoća te prilagođavanje ili sažimanje nastavnih sadržaja nije neophodno. Problemi su prisutni u teškoćama pažnje i koncentracije, hiperaktivnosti, taktilnoj percepciji, zapamćivanju, finoj motorici i grafomotorici te se u tim segmentima radi na korektivnom radu u skladu sa uputama i preporukama nadležnog fizijatra. Individualne tretmane sa učenikom, pored školskog defektologa, realizuju i članovi mobilnog tima Centra za razvoj inkluzivnih praksi Srnice Donje. Pored toga učenik je periodično uključen i na fizikalne tretmane u specijaliziranim ustanovama.

Individualno prilagođen program rada

Individualno prilagođen plan i program donosi Inkluzivni tim škole kojeg čine razrednik, nastavnici, roditelj-staratelj, te stručni saradnik- pedagog u školi, a odnosi se na primjenu onih metoda, sredstava i didaktičkih materijala koji pružaju podršku teškoći koju ispoljava učenik. Iz dijagnoze cerebralne paralize (hemipareza) naš učenik manifestuje teškoće u pisanju, teškoće pažnje i koncentracije i hiperaktivnost, te teškoće izvođenja pokreta desne ruke. Individualno prilagođen program, na osnovu propisanog obrasca, sadrži ciljeve i zadatke, sadržaje, metode rada, vremenski period i izvještaj o usvojenosti plana te osobe zadužene za njegovu provedbu. Individualno prilagođen program rada se donosi na osnovu pedagoške opservacije učenika. Cilj opservacije je što bolje upoznati učenika kroz prepoznavanje njegovih potencijala, sposobnosti, ograničenja, kako bi se postigla i svrha opservacije, a to je izrada adekvatnog prilagođenog programa rada. Na osnovu opservacije učenika i njegovih potreba, intenzivnog praćenja i dosadašnjeg odgojno-obrazovnog rada sa učenikom, te na osnovu procjene Inkluzivnog tima škole i staratelja učenika donesen je individualno prilagođen program rada za predmet tjelesni i zdravstveni odgoj. Tokom prilagođavanja nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja na prioritetno mjesto smo postavili načela demonstracije pokreta, radnje ili aktivnosti od strane učiteljice, zatim načelo ustrajnog i čestog ponavljanja te primjene stečenog znanja u svakodnevnom životu.

Prilog 1 (Individualno prilagođen program rada za Tjelesni i zdravstveni odgoj za period septembar- oktobar 2020. godine)

Individualni plan rada

Na osnovu opservacije učenika donesen je i individualni plan rada sa učenicom koji će se realizovati kroz tretmane. Globalni cilj tretmana posmatramo kroz rad na razvoju fine motorike i grafomotorike, rad na usmjeravanju pažnje i koncentracije, razvoj taktilne precepcije, korektivni rad na auditivnom, mehaničkom, asocijativnom zapamćivanju, te povećanje učeničkih potencijala kroz individualni rad na savladavanju svakodnevnih aktivnosti. Za individualne tretmane škola je obezbijedila učionicu koja se nalazi blizu učionice u kojoj učenik pohađa redovnu nastavu i koja je po svojim karakteristikama ugodna i pruža pozitivan ambijent za rad. Za djecu sa dijagnozom cerebralne paralize (hemipareza) vrlo je važan rad na jačanju perceptivno motoričke organizacije, postojanje svjesnosti dijelova svoga tijela te radna terapija kao podrška nezavisnosti u svakodnevnim aktivnostima. Individualne radne terapije realizuje defektolog i članovi mobilnog tima Centra za razvoj inkluzivnih praksi Srnice Donje uz podršku pedagoga škole i razrednice, a po preporukama nadležnog fizijatra.

Specifični ciljevi rada:

- poticanje i razvijanje funkcionalnih sposobnosti i vještina učenika potrebnih za izvođenje aktivnosti svakodnevnog života (upotreba pribora za jelo, vještina odijevanja-zakopčavanje i otkopčavanje dugmadi i rajfešlusa, vezivanje pertli, korištenje školskog pribora, pisanje i druge slične aktivnosti);
- uvježbavanje i unapređenje senzo-motoričkih funkcija za vrijeme specifično ciljanih aktivnosti (koordinacija oko- ruka)
- poboljšanje funkcionalne pokretljivosti, osobito u upotrebi desne ruke koju učenik slabije koristi u svakodnevnim aktivnostima- razvoj i unapređenje taktilne precepcije (taktilno osvještavanje);
- poticanje samostalnosti i samopouzdanja u svakodnevnim aktivnostima
- rad na pažnji i koncentraciji

Oblici rada primjenjivani tokom rada:

Individualni rad - koji se provodi dva puta sedmično (u sedmici kada je učenik na nastavi) primjenom zadataka iz radne terapije te grupne aktivnosti i radionice.

Nastavna sredstva i pomagala neophodna za individualni rad sa učenicom:

- upotreba materijala različitih oblika, teksture, temperature, strukture, težine i slično (upotreba kontrastnih materijala), štapići, kocke, valjci, obruči, četkice za zube, različite vrste papira, upotreba makaza,perle, čvorovi, kanapi,vijci, bockalice itd,

Kroz individualni rad će se realizovati sljedeće radnje i aktivnosti:

- vježbe fine i grube motorike,
- vježbe grafomotorike,
- vježbe pamćenja i kognitivnog angažmana,
- auditivno- vizuelne, taktilne stimulacije, vježbe relaksacije.

Prije svakog individualnog tretmana, cijeneći potrebu djeteta, uradimo vježbu koja se u literaturi označava kao „gimnastika prstića obje ruke“ pri čemu koristimo nekoliko vježbica. Obzirom da učenik koristi samo lijevu ruku, slabije je razvijena fina motorika, te se često „bori“ sa pisanjem i ima lošiji rukopis. Općenito, dakle, nema dovoljno razvijenu ovu vještinu. Ova tehnika će mu dugoročno pomoći da fokusira pažnju na voljne aktivnosti, te da koriguje svoj rukopis uz voljni aspekt. Gimnastika prstiju pomažu da se razvije senzomotorna svijest i da se razvije manipulativna spretnost (spretnost ruku i prstiju). Ova vrsta vježbe je dobra za zagrijavanje pred pisanje. Obzirom na razvojnu teškoću, poželjno je ovu aktivnost ponavljati i u razrednoj zajednici što češće. Po mogućnosti uključiti i cijelu grupu učenika u ovu aktivnost radi vršnjačke podrške. Neke od vježbica koje koristimo u radu su:

“Palac pozdravlja ostale prste” – Početni položaj je takav da su šake postavljene sa dlanovima okrenutim ka gore. Zadatak je da se svaki prst dodirne palcem. U ovom zadatku možemo mijenjati brzinu (Dajemo uputu “Neka palac dodirne brzo sve prste”), Možemo npr. mijenjati broj ponavljanja (dajemo uputu “Neka palac dodirne svaki prst dva puta”).

“Pauk” – Početni položaj šake je takav da obje ruke spojimo tako da se dlanovima i prstima dodiruju. Zadatak je pomijerati ruke tako da se dlanovi odvajaju, a prsti da ostanu u kontaktu. Poželjno je da radimo ovu vježbicu zajedno sa učenikom kako bi jačali osjećaj povezanosti i razumijevanja. Vježbu ponoviti 5 puta uz određivanje brzine.

“Javi se prstiću!” – Početni položaj je da su šake na stolu, raširenih prstiju. Zadatak je da se svaki prstić podigne samostalno. Na ovaj način možemo vježbati i nazive prstića, reći ćemo: “Podigni samo kažiprst”. Zajedno sa učenikom radimo ovu vježbu kako bi mu usmjerili pažnju i ohrabрили ga. Učenik će dizati prst onoliko koliko može.

“Pesnica”- Učenik stiska pesnice obje ruke. Potom otvara dlanove. Istovremeno pokušavamo sakriti palac u pesnicu (stavljamo palac u pesnicu i prekrivamo ga ostalim prstima). Poslije toga otvaramo dlanove. Na kraju par puta otvorimo i zatvorimo dlanove kako bi istegli mišiće šake i prstiju.

Individualne aktivnosti na tretmanima su bazirane na razvoju motorike, posebno motorike desne ruke koju dječak nikako ili rijetko koristi. Učenik će koristiti desnu ruku ukoliko ga stalno napominjemo ali su njeni pokreti ograničeni. Obzirom da smatramo da je igra osnova razvoja svakog djeteta naše individualne aktivnosti smo uglavnom bazirali na igri. Slijedi nekoliko primjera aktivnosti koje koristimo u radu:

-Podizanje predmeta veličine šake i ispuštanje u kanticu koja se nalazi pored. Pri radu koristimo ruku koju dječak slabije koristi. Time unapređujemo grubi hvat i ispuštanje. Kao predmeti mogu poslužiti kockice, autići, loptice, posudice, valjci i slično.

-Igre pogađanja- npr. nekoliko balona napuniti različitim materijalima – jedan rižom, drugi brašnom, treći kukuruzom, četvrti grahom itd. Čvrsto vezati balone i dati djetetu uputu da taktilno istražuje i pogađa što je u određenom balonu. Može i zatvorenim i otvorenim očima (procijenit ćemo kako se ugodnije osjeća). Nakon što imenuje šta se u balonu nalazi pridružiti će balon kartici na kojoj se nalazi slika sadržaja.

-Vježba razvrstavanja - U većoj kutiji bočno izrežemo dvije rupe za ruke. U kutiju staviti različite svakodnevne predmete, školski pribor, pribor za jelo (kašike različite veličine), igračke i slično bez da ih je dijete ranije vidjelo. Dijete stavlja ruke u kutiju i opipava predmet te pogađa o čemu se radi. U ovoj igri, osim taktilnoga dijela, aktivirat će se i kognitivni mehanizmi te sposobnost uviđanja i prepoznavanja. Dijete rukama opipava predmet koji ne vidi na način da prstima prati njegov obris, opipava dlanovima teksturu, procjenjuje težinu itd. Može govoriti o tome šta osjeća pri obavljanju aktivnosti. Kutija se može napuniti i rižom, umjetnim pijeskom, pjenom. Zadatak se mora izvršiti do kraja te učenik mora sortirati predmete koje prepozna iz kutije. Kroz ovu aktivnost vježbamo i pažnju i koncentraciju. Umjesto kutije se može koristiti i posuda različitog materijala.

-Vježbe neposrednog pamćenja - U ovim vježbama, osim taktilnoga dijela, aktiviramo i pažnju i pamćenje. Nekoliko sitnih predmeta pokažemo djetetu i kažemo mu da ih imenuje i zapamti što je sve vidio, a potom ih pokrijemo krpicom. Dijete potom stavlja ruku ispod krpice, opipava predmete i imenuje predmete koje je vidio. Mogu se ubaciti predmeti kontrastnih struktura- hrapavi, mekani, različitih oblika te tražiti od učenika da priča o njima. Kroz igru vježbamo i pažnju i koncentraciju

-Traženje parova - Po dva jednaka sitna predmeta stavite u veću platnenu vrećicu. Npr. dva ista dugmeta, dvije iste figurice, dvije iste kockice, dvije iste loptice itd. Igra počinje tako da dijete izvuče jedan element, a potom obje ruke stavlja u vrećicu i taktilno traži njegov par. Ako izvuče krivi predmet vraća ga u vreću i ponovo traži. Na ovaj način vježbamo i pažnju. Igra se može realizovati i tako da učenik pronađeni predmet stavlja na papir na kojem su prethodno iscrtane konture svih predmeta, te traži konturu koja odgovara pronađenom predmetu.

-Crtanje prstima crteža, bojanje unutar zadatih okvira, sjeckanje papirića različitih tekstura i lijepljenje po papiru, lijepljenje sjemenki i tkanine, gužvanje starih novina, precrtavanje oblika, povlačenje linija od jedne tačke do druge, povlačenje okomitih, vodoravnih i kosih linija po uzorku, upotreba slajma ili ljugavca. Igre plastelinom, savijanje papira i pravljenje predmeta.

-Nizanje perli i vezivanje čvorova-pomaže djetetu u razvoju pažnje i koncentracije te koordinacije oko- ruka.

Manipulacija igračkama i oblicima koje imaju šuplje forme i predmeti raznih veličina, oblika i boja. Na taj način ćemo podsticati i razvijati iskustvo i percepciju veličine, težine i oblika, boje, kao i iskustva za osvještavanje pojmova – unutra, spolja, prazno, puno, sastavljeno, rastavljeno, toplo, hladno. Igre lutkama utiču na izgrađivanje odnosa djeteta prema drugoj djeci i odraslima, omogućavaju im projektovanje konfliktnih odnosa, a kroz oblačenje lutke dijete se uči aktivnostima samozbrinjavanja i ostalim aktivnostima dnevnog života. Od učenika se traži da obuče lutku ili da određene dijelove garderobe otkopča i zakopča.

-Igre kockicama, tipa lego, razvijaju manuelne aktivnosti, jačaju mišićnu snagu, poboljšavaju koordinaciju pokreta ruku i razvijaju konstruktivne sposobnosti djeteta.

-Ukucavanje drvenih ili plastičnih klinova u tablu sa otvorima doprinosi poboljšanju pokretljivosti u lakatnom i ramenom zglobu, poboljšanju koordinacije pokreta, te jačanju snage mišića ruke.

-Kao zajednička aktivnost sa odjeljenskom zajednicom obilježava se i 6.oktobar, Dan djece sa cerebralnom paralizom u cilju jačanja zajedništva.

Zaključak

Kao odgojno obrazovna ustanova, cijeneći viziju i misiju naše škole: "*Odgoj i obrazovanje sretnog i uspješnog učenika koji se razvija uz poticaj nastavnika i podršku roditelja*", posebno smo senzibilizirani za ovo važno pitanje, pronalaženje rješenja i dobivanje odgovora o odgojno- obrazovnoj podršci djeci s teškoćama u razvoju i inkluziji. Kvalitetno obrazovanje jedno je od prioritarnih područja brojnih međunarodnih i nacionalnih dokumenata. Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ističu da osobe s invaliditetom imaju pravo na dobivanje pomoći, unutar odgojno- obrazovnog sistema, kako bi se olakšalo njihovo obrazovanje. Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva da su škole dužne osigurati kvalitetno obrazovanje svim svojim učenicima, bez obzira na njihove različite mogućnosti. Svrha ovog rada je edukacija nastavnog osoblja o mogućnostima rada sa učenicima sa cerebralnom paralizom koji pohađaju redovne osnovne škole te pružanje praktičnih savjeta iz našeg iskustva. Kroz rad smo pokazali praktične primjere individualnih tehnika rada i mogućnosti prilagođavanja nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Kao što je i navedeno u radu cilj je višestruk -jačanje učeničkog samopouzdanja u svakodnevnim aktivnostima te postizanje samostalnosti i nezavisnosti u što većoj mjeri kako bi se kod učenika razvio osjećaj samopoštovanja te mogućnost daljeg školovanja.

Svjesni smo činjenice da ne postoje isti učenici niti isti prilagođeni programi rada. Ipak smatramo da naš rad može doprinijeti daljem jačanju nastavničkih kompetencija u svrhu nadogradnje vlastitih potencijala u radu sa djecom sa teškoćama u razvoju.

Literatura:

1. Kamenov Emil, Intelktualno vaspitanje kroz igru, Svjetlost, Zavod za udženike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1986. god.
2. Marjanović Radomir i grupa autora, Deca koja zadaju brige, Izdavačko preduzeće "Rad", Beograd, 1968.god
3. Rudeš Babac Radmila, vaše kompetentno dijete (prevod s engleskog), Educa, Zagreb, 1996. god.
- 4.Ross Vasta , Dječija psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1998. god.
5. Nikolson Sju i Robins Deri, Likovna art radionica za mlade, vodič za kreativne i maštovite, Feniks, Beograd, 2008. godine
6. Šestanović Muhamed, Psihologija odgoja i obrazovanja, sarajevo, 2004. godine
7. Đorđević Dušan, razvojna psihologja, NIP" Dečije novine" Gornji Milanovac, 1978. godine